زانکۆ، دوالیزمی دۆگماو مەعریفە

نیهاد جامی

چۆن سەیری زانکۆ بکەین!؟
ونکە تا ئێستا زانکۆ لای ئێمە هیچ بیاوازییەکی لەگەڵ ناوەندەکانی تری خوێندن نییە، بۆیە ئەمڕۆ کاتێ مۆدێرنیتە بووە بە بابەتی سەرەکی ڕۆشنبیریمان، پێویستە ڕۆڵی زانکۆ ناو مۆدێرنیتە ون نەکەین، نابێ ئەوە بیرخۆمان بەرینەوە کە زانکۆ مۆدێرنیتە بەرهەمی دێنێ، بەرهەم بێنانیشی بەواتای وەك دامەزراوێکی مۆدێرنیتە سەیری دەکەین، کە بە دژی وێنەوارەکانی رابردوو لەکاردا دەبێت، بەڵام کاتێ دەبینین زلکۆ ناتوانێ ئەو دامەزراوە بێت، ئەوا ناچارین لەو هۆکارە بپرسین کە لە پشت ئەو دامەزراوەوە لەکاردایە، پرسیاری مۆنۆپۆڵ کردنی وەك هەر دامەزراوەیەکی تر، کە لە پرۆژەی مۆدێرنیتە دەردەکرێتو تێکەڵ بە نەریتی بونیادە کۆمەڵایەتییەکان دەکرێتەوە.

ئەوەش وا دەکات جەستەیەکی سری بێ گیان بێت، ڕێك وەك ئەوە بووکە شوشەیە بیبینین کە ازوولەیەکی بەسەرەوە کراوە هەرکاتێ یستمان بە سەمای دەخەین بە واتای وێنێکە بۆ کەڵەکەبوونی نەوەیەکی نوێ، (ئیمبرترئیکۆ) پێی وایە (گەراجی لاوانە) چونکە دەبێتە شوێنێك بۆ خۆنمایشکردنی لاوان، کەڵەکەکردنی نەوەیەکی نوێیە لە زیندانێکدا کە دەسەڵات بەرهەم دێنێتەوە، دەسەڵاتێك بە نێوی سیستەمی پەروەردەیی خۆی دەسەپێنێ بۆ بێدەنگ کردنو وەرگرتنەوەی دامەزراوێکی ڕۆشنبیری بۆ دامەزراوێکی پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی، بەوەش ڕێگا لە سڕینەوەی گۆڕان دەگرن، لە بری ئەوە بە پێی سیستەمێکی نەگۆڕ مامۆستایەك کە وێنەی باوك لە خێزان بەرهەم دێنێتەوە و بە درێژایی زەمەن لەسەر ڕێرەوێك دەڕوات و وانە کۆنەکانی خۆی دەڵێتەوە، زەمەن تێدەپەڕێو ئەو بەردەوامە لەسەر ئەو سیستەمە، بەداکۆکی کردن لەو سیستەمە دواکەتووە، دەبنە بەربەست لەوەی هیچ گۆڕانێك ڕووبدات، گۆڕان لەو بونیادە سیاسیو کۆمەڵایەتیو ئابوورییانەی کە بە مەداری بازنەیەکەدا دەمانسوڕێننەوە، ئەوان شورەیەکیان بە دەوری زانکۆ دروست کردووە، کە بۆتە هۆی گۆشەگیری نێوان ئەو دامەزراوە لەگەڵ ڕۆشنبیرانی دەرەوەی زانکۆ، ئەوەش بە مەبەستی ڕوونەدانی هیچ گۆڕانکارییەکە، کە مەترسییە لە هێنانەوەی گۆڕان، ئەو گۆڕانەی بەر لە هەموو شتێك هەڕەشەی مەرگە لەسەر مەعریفەی تۆز لێنیشتووی نێو پەڕاوە بەسەرچووەکان، ئەوەی ناوی نراوە سیستەمی خوێندن، ئەو سیستەمەی دەسەڵات داکۆکی لێ دەکات، چونکە بە بونیادێکی ناو دەسەڵاتەکەی خۆی دەزانێو وەك دامەزراوەیەکی سەربەخۆ سەیری ناکات، بەڵکو دەبێ بەو مۆزەخانەیە کە لاوان سەرقاڵی حیکایەتە بەسەرچووەکان دەکات، ئەوەش خولقاندنی زیندانێکی پەروەردەییە، کە نایەڵێ ببێ بە دامەزراوێك بۆ گۆڕان، ئەوەی لە پاریس بەرهەمی پەیوەندی زانکۆو ڕۆشنبیران بوو، قوتابیانی خستە سەر شەقامو دواتر ڕووبەڕووی کۆشکی (دیگۆل) بوونەوە، گۆڕانێکە لە سیستەمو عەقڵییەت. ئەوەی لای ئێمە زانکۆ دەبێ بە قوتابخانەیەك، ئەوا لە پاریس قوتابیانی زانکۆن داوای ڕزگارکردنی ژنانو ئازادی زایەندیان کردووە.

کەچی لای ئێمە زیندانێکە بۆ لانەدانی لاوان لە نەریتی ڕابردوو، ئەوەش زانکۆ نەریتەکانی کۆمەڵگا دەردەگرێت، نەك لە زانکۆ بپەڕێنەوە بۆ کۆمەڵگا. زانکۆ دەبێ بە وەرگرو ڕۆڵی (نێرەر) نابینێت بۆ گۆڕان، بەڵکو کۆمەڵگا مۆنۆپۆڵی زانکۆش دەکات.

حیجابی کچانی کورد لە کۆمەڵگادا، لە بری ئەوەی لە زانکۆوە بری بدرێت، ئەوا لە زانکۆوە عەقڵێك لە پشت حیجابو نەریتە خێڵەکییەکان لەکار دایەو دەیهێنێتەوە نێو کۆمەڵگاش، ئەوەش بەرهەم هێنانی جۆرێکی تری دەسەڵاتە.

ئەگەر کۆماری ئیسلامی لەکاتی ناڕەزایی قوتابیانی ئێرانی نەیتوانی پیرۆزی زانکۆ بشێوێنێو سوپاکەی هاتە ناو زانکۆوە، کەچی لای ئێمە لە شەڕی ناوخۆدا زانکۆ بوو بە سەنگەری حزبو یەك لە ڕێکخراوە قوتابییەکان بەیاننامەیەکی بڵاوکردەوە کە قوتابیان بچنە زانکۆو لە زانکۆی ماڵەوە بن، چونکە زانکۆ لە دەسەڵاتی ئەوان دەرچووە، بۆیە سەیر نییە کاتێ ڕۆشنبیران بیانەوێ ئەو دیوارە بڕمێنن بەچوونیان بۆ ناو زانکۆو بە سازدانی کۆڕو سیمینار، مامۆستایەکی یەك لە کۆلێژەکان کە خۆی پێ نووسەرێکی ڕۆشنبیریشە دەبێ بە بەربەستو داوای لێبوردن لە سەرۆکی ڕێکخراوی قوتابییان لێ دەکات، ئەو ڕێکخراوەی کاتێ حزبەکەی لەشارا نامێنێ داوا دەکات، کەسی دەرەوەی زانکۆ نەچێو لەماڵەوە بمێننەوە.

دەبێ ئێمە زانکۆبەچی تێبگەین، تا ماڵەوەش بە زانکۆ ناوبەرین، بڵێی دەسەڵاتی کوردی بە دامەزراوێکی کۆمەڵایەتی ناونەبات!؟ کەوایە بۆ نایخاتە سەر وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی!؟ لە کوێو لەکام بینینەوە بزانامان هەیە زانکۆ لە دامەزراوەکانی تر جیابکەینەوە!؟

کاتێ توانای جیاکردنەوەمان نییە، ناچارین قسە لەو مەعریفەیە بکەین کە لەناو بوونی زانکۆ پەنهان دراوە، ئاخۆ زانکۆ بە مەعریفەیەکمان دەگەیەنێ!؟ یاخود دەمانەوێ لە ڕێگەی زانکۆوە داکۆکی لەو کلتوورە مەعریفییە کوردییە بکەین!؟

ئەو پرسیارە بەبێ هەڵوەستە کردن وەڵام دەدرێتەوە، مادامەکی ئەو دامەزراوە لەسەر مەعریفەیەکی نەگۆڕ بەڕێوە دەچێ، کەواتە داکۆکی لە دۆگما دەکات، بابگەڕێینەوە بۆ ئەو وتارەی (هایدگەر) لەساڵی 1933 بەبۆنەی هەڵبژاردنی بە سەرۆکی زانکۆی (فرایبۆرگ) بەناوی (سەربەخۆیی نکۆکان لە ئەڵمانیا) خوێندییەوە کە بۆ گەیشتن بە ستراتیژی (چییەتی مەعرفە) کۆمەڵێك پرسیار دەکات، پرسیار لە ئامادەگی مەعریفەو مەعریفەی نائامادە، ئەوەشی بەسەرەتای مێژووی فەلسەفەی یۆنانی دەبەستەوە، بە واتای پرسیاری هایدگەر بۆ سەربەخۆیی زانکۆ پرسیارێکە دەگەڕێتەوە بۆ فەلسەفەی یۆنانی، چونکە مەعریفەی بە فەلسەفە ناو دەبردەوە، بە واتای مەعریفە بۆ ئەوەی خۆی بسەپێنێ، ڕوو دەکاتە فەلسەفەو بە هاوکاری ئەو خۆی ڕادەگەیەنێت گۆیە بە شاردنەوەی پرسیاری چییەتی مەعریفە، ئەوا زانکۆ ناتوانێ ئازاد بێ، زانکۆکانی ئێمە لە دەرەوەی مەعریفەیە.. مەعریفە بەو مانایەی کە هەڵگری فەلسەفە بێت، ئەوەی هەشە تەنیا ئەلفو بایەکی سەرەتاییەو یوارێکی لە بەرامبەر مەعریفە پێ دروست کردووە، بە واتای ئەوەی هایدگەر دەیەوێ بۆی بگەڕێتەوە سەر مێژووی فەلسەفەی یۆنانی، تاوەکو لە بنەماکانی سەرهەڵدانی ئەو مێژووە تێبگات، لای ئێمە باسێکی فەرامۆش کراوە، چونکە ئەو دامەزراوە لە کوردستان لە دەرەوەی مەعریفەوەیە، مەعریفە بەو مانایەی کە هەوڵی خۆدۆزینەوەمان بداتو کەشفی نەبینراوەکانمان بۆ بکات، بە واتای هەموو بەشێك لەناو ئەو ئەپستیمەدا دەبێتە مەعریفە، پرسیار بەر لەوەی بەدوای مەعریفە بگەڕێ خۆی کایەیەکی مەعریفییە، بۆیە تاوەکو پرسیاری (مەعریفە چییە) لە خۆمان نەکەین، ناتوانین هەوڵی ڕزگاربوون لە دۆگما بدەین، دۆگما وا فێری کردووین کە لە مەعریفە گەیشتووین تا ئەو بگەیشتنە دەرنەکەینە دەرەوە، توانای پرسیارمان نابێت، چونکە لە نەخوێندەواری خۆمان، خۆمان پێ خوێندەوار، ئێمە خاوەنی مەعریفەیەك بین بە ئاسۆیەکی ڕوونمان بگەیەنێت، چونکە دەرگاکانی مەعریفەمان لەسەر خۆمان داخستووە، یەکەم دەرگا کردنەوەش گۆڕینی سیستەمی خوێندنە لە زانکۆدا، ئەو سیستەمەی بەهۆی نائامادەگی مەعریفە عەقڵێکی دۆگمایی تیادا بەرهەم هێناوە، بەوەش دوالیزمی زانکۆ بووە بە (مەعریفە/ دۆگما) دەبێ ئەو دوالیزمە تێك شکێنینو مەعریفە جێگا بە دۆگما لەق بکاتو شوێن پای خۆی جێگیر بکات بۆ گۆڕانکارییەکان.

میدیای کوردیو چەند سەرنجێك

هۆگر چەتۆ

دوای ئەم گۆڕانکارییە فراوانەی لە ناوچەی کوردستانی عێراق ڕوویداو دەرفەتێك هاتە ئاراوە بۆ کورد کە وەکو هەموو نەتەوەکانی دیکە لە هەولێدانێکدا بۆ چوونە ناو جیهانی ڕاگەیاندنو هەنگاو هەڵهێنانێك بۆ خۆ بە دونیا ناساندن، کۆمەڵێك دەزگای ڕاگەیاندنی دروستکرد کە تەلەفزیۆنو ڕادیۆو ڕۆژنامەو گۆڤارو کۆمەڵێك بڵاوکراوەی تری بەخۆوە گرتو پارتە سیاسییەکان بۆ گەیاندنی پەیامی ئایدیۆلۆژیاو بەرنامەی خۆیان خێرا کەوتنە کارو هەموو بوارەکانیان خستە گەڕ. بێگومان ئەمە هەنگاوێکی پیرۆزەو گەلێك مەزنیشە بۆ ئەوەی دەنگی گەلێکی چەوساوەو نیشتمانێکی داگیرکراو بگەیەنێتە ماڵی هەموو کوردێكو ئاشنایان بکات بەمافە ڕەواکانی گەلی کوردو کەلەپورو شێوەی ژیانو بنەما پێشکەوتووەکانی کۆمەڵگاو هەموو لایەنە باشەکانو دەرخستنی کەمو کوڕیو دیاردە دزێوو سەلبییەکانو دانانی بەرنامەی تۆکمە بۆ چاککردنیانو باشترکردنیان.

ئەوەی مەبەست بێ لەم پێشەکییە پارتە سیاسییەکان بەوە نەوەستانو ئەم هەلەیان قۆستەوە، لەگەڵ هەموو ئەم بارگرژیو ناخۆشییە ناوخۆییانەی کە ڕوویاندا کەناڵی ئاسمانییان کردەوەو دونیای کوردیان چ لە هەندەران بێت یا لەم پارچە ڕزگارکراوە بە کۆمەڵگاکانو وڵاتانی تر ناساند بۆ ئەوەی زمانو نەتەوە جیاوازەکان هەوڵی تێگەیشتنی کێشە ڕەواکانی گەلە ستەمدیدەکەمان بدەن، ئەگەرچی لە تەواوی بەشە سیاسیو ئابووریو کۆمەڵایەتییەکان جیاوازین لەگەڵ وڵاتانی پێشکەوتوو کە قۆناغێکی زۆر ماوە بیبڕینو بگەین بە ئاسۆو ئاواتی هەر ڕۆڵەیەکی کوردیو هاوشان بین لەگەڵ میدیای جیهانیو ئەم هەموو کەناڵە تەلەفزیۆنییە جیاوازانەی لە شەوێك دەیانو سەدان ڕووداوی جۆراجۆر عەکس دەکەنەوەو باشترینو گرنگترین داهێنانەکانی خۆیان دەخەنە ڕووو، بەردەوام هەوڵ دەدەن زۆرترین خەندە بخەنە ڕوو، زانیاری زیار پێشکەش بکەنو جوانترین شاکاری هونەریو ئەدەبی بکەن بە باگراوەندی مەبەستەکانیان، ئێمە بە جیا لەهەریەك لەم کەناڵانەی ڕاگەیاندن پێویستە گوتاری جیامان هەبێت بۆ ناوخۆو وڵاتە هەرێمایەتییەکانو جیهان بەگشتی تیایدا ڕەنگدانەوەی خواستی گەل بێت لە دیموکراسییو برایەتیو ویستی کۆمەڵگای مەدەنیو جیاوازی بیرو ڕاو مافەکانی مرۆڤ..هتد. بە داخەوە هەوڵەکانمان پێچەوانە دەرچوون بە ڕێژەیەك بەتایبەتی لە شەڕی براکوژی ڕاگەیاندنی پارتە ناکۆکەکان بوون بە ئەو لوولە تفەنگو گوللەتۆپانەی کە تەنها تراژیدیاو کاولکاری ئاکامەکەیەتیو تەواوی سایکۆلۆژییەتی گەورەو بچووکی گەل کە ڕژێمی بەعسی عەفلەقی بە درێژایی چارێگە سەدەیەك خەریکی شێواندنی بوو، ئێمە لە ڕێگای میدیاکانی خۆمانو بە شێوەیەکی تر درێژەمان پێدا. تەنها بەمەش نەوەستاین بەڵکو ئەو کەناڵە ئاسمانییانە کە کراونەتەوەو خەڵك چاوەڕێی کاری تازەو بە ئەزموون وەرگرتوو لەو بارە ناهەموارەی کە ڕاگەیاندنی ناوخۆ لە شەڕی براکوژی ڕۆڵی گەرمترکردنی ئاشووبەکەی دەگێڕا دووبارە نەکەینەوەو ببێت بە دەنگو ڕەنگی خێرو خۆشی کەچی بە هەمان کارەسات ئەم جارە بۆ کورد بە تەنها نا بەڵکو لەڕێگای کەناڵە ئاسمانییەکان گەیەندرایە تەواوی جیهانو ڕۆژانە تاکو ئەم دواییە هەوڵی شەڕو بەیانو ڕاگەیاندراوی جیاجیا لە دژی یەکتر بڵاو کراونەتەوەو هەرگیز ئەمە چاوەڕوان نەدەکرا ئەوەی دەیان ساڵە دوژمنانی کورد هەوڵی بۆ دەدەنو دەیانەوێ ئاکارو ئەزموونی ئەم گەلە تێك بدەن لە هەموو لایەكو بە هەموو شێوەیەك ئەگەر لەناوخۆیان ناکۆکیش بن لەسەر کێشەی ئێمە یەك دەنگنو هەرگیز میدیای کوردیی ئاسمانییان ناوێ کە خزمەتی دۆزی گەلەکەمانو ئەزموونەکەی بکات. بۆیە وای بۆ دەچم کە پێویستە دانیشتنی تایبەتی چۆن بۆ بڕیاری 986و کێشەکانی تر دەکرێت ئاواش پارتە سیاسییەکانو بەڕێوەبەرایەتی کەناڵەکان یەکتر ببیننو یەك گوتار ئامادە بکەنو ڕێك بکەون بە گیانێکی لەوە گەورەترو بە سینگێکی فراوانتر مامەڵە لەگەڵ ئەم پەیامە پیرۆزە بکەنو دەست لە یەکتر هەڵبگرنو ئەوە پشت گوێ بخەنو ئەم زمانە بۆ ئاشتیو خۆشەویستی بەکار بهێنینو هەوڵی ناساندنی زیاتری ئەزموونەکەمانو زمانو ژیانی کۆمەڵگاکەمانی پێ بدەینو بیکەین بە سەکۆیەك بۆ گفتوگۆ لەسەر ئایندەو دوارۆژی جیۆپۆلۆتیکی کوردستانو هەوڵدان بۆ زەمینە خۆشکردنی کۆنگرەیەکی نیشتمانیو ئاشتبوونەوەی گشتیو دەست هەڵگرتن لەشەڕی یەکترکوژیو هاوکاری کردنی یەکترو لە یەکتر گەیشتنو گفتوگۆکردنی هونەرمەندو ڕۆشنبیرو سیاسەتمەدارو.. هتد، لەگەڵ یەکتر- تەنانەت لەگەڵ ئەو پەیامو دەنگە ئاسمانییەی کە لە هەندەرانیشەوە پەخشو بڵاو دەکرێتەوە.

به بۆچوونی من ئەوە ئەرکی ئێستای میدیای کوردییەو ئەرکی دوارۆژیشی گەورترە.

زیرەك کەمال

(نیلسۆن ماندێلا)ی سەرکردەو گەورە تێکۆشەری خۆرئاوای ئەفەریقا دەڵێت:

کاتێك پۆلیس بۆ دەستگیر کردنم هات، لە بەردەرگای ماڵەکەم دانیشتبوومو چیرۆکم بۆ کچە چوار ساڵییەکەم دەگێڕایەوە. دوای ئەوەی ڕاپێچی زیندانیان کردمو ماوەی (27) ساڵم لە چوارچێوەی ژوورە تاریکەکانو شیشە ژەنگاوییەکانیدا بەسەربرد ئازاد کرام، کاتێك گەیشتمەوە ماڵەوە کچە بچووکەکەم تەمەنی ببوو بە سی ساڵو بە پڕ تاو باوەشی پێدا کردمو هەنسکی گریانەوەو بە دەم گریانێکی زۆرەوە هاواری کرد بابە گیان چیرۆکەکەم بۆ تەواو بکە، ئەو چیرۆکەی پۆلیسەکان لێنەگەڕان تەواوی بکەی.

زۆر لە پێشمەرگە دێرینەکانی حزبی شیوعیمان کاتێك لە تەمەنی لاوێتیدا لە بەردەم سەکۆی ماڵەکەیان خەریکی گێڕانەوەی چیرۆکی شۆڕشگێڕیو خۆشەویستی مرۆڤ بوون بۆ منداڵەکانیانو پۆلیس هاتن دەستگیریان کەن، بەشێکیان لە دەست پۆلیس ڕایانکردو خۆیان گەیاندە چیاکانی کوردستانو لەوێ ئەو چیرۆکەی نەیانتوانی بۆ منداڵەکانی خۆیان تەواوی بکەن بۆ منداڵە گوندیو چیا نیشنەکانیان گێڕایەوە. ئەو هاوڕێیانەی دەستگیریش کرانو بران بۆ زیندان پەتی سێدارەیان خستە گەردنیانو سەدان خەونو خۆزگەو چیرۆکە نیوەچڵەکانیان.. ئەو چیرۆکانەی پۆلیس لێنەگەڕا بۆ منداڵەکانیان تەواویان بکەن لە گەرووی خوێناوییاندا نوقمی مەرگ کران. نەك وەك ماندێلا بە زیندوویی چارەنووسیان دیارنەبوو بەڵکو گۆڕ غەریب کرانو چارەنووسی مەرگیشیان نازانرێت. ئەو هاوڕێو پێشمەرگە دێرینانەی کە دوای ڕاپەڕینیش لەگەڵ شنەبای ئازادیو با هۆزی ڕاپەڕین گەڕانەوە، منداڵەکانیان لە ژێر گوشارو چارەسەرکردنەوەی پۆلیسەکان نەك چیرۆکە نیوەچڵەکان بەڵکو ڕەنگو سیمای بابەشیان نەناسییەوەو گومانیشیان لەوە هەبوو کە ئەوانە باوکیان بن.

ئێستا لەکاتێکدا (10) ساڵ تێپەڕ دەبێت بەسەر ڕاپەڕینی ئادارو گەڕانەوەی بابە هاوڕێیەکانی ئێمە، منداڵەکانیان لەو هەموو ماوەیەدا نەك داوای تەواوکردنی چیرۆکەکانیان ناکەن بەڵکو دەست کورتیو هەژاریو بێ نازی وەها تەنگی پێ هەڵچنیون ڕۆژانە بابە ماندووەکانیان دووچاری چەندین پرسیاری بێ وەڵامو جێی سەرسوڕمان دەکەنەوە، چونکە زەمەنی دوای ڕاپەڕین کە زەمەنی بێ ڕێزیو هاڕینو وردوخاش کردنی بەها جوانەکان بوو، هەموو ئەو پرسیارانەی سەر بڕیو، ڕۆحی شەکەتی بابە هاوڕێیەکانی لە جاران هیلاکتر کردووە، ئاخر خۆ ئەوانیش لە ماندێلاو هاوڕێیەکانی لە پێناوی ئازادی گەلەکەیان کەمتریان نەکرد بەڵام ئەوان زەمانە پێی نەزانی.. ڕۆژگار پێی نەزانی.. ئەو ڕۆژگارەی پیاوە ناشیرینو بەدەکانی کردە سەردارو سوڵتان، ئەو ڕۆژگارەی لە ڕاپەڕین پەشیمان بووەوەو هەموو هاوکێشەو مەقاییسەکانیشی گۆڕی.

ماوەیەك بەر لە ئێستا (چرۆ)ی کچم لێی پرسیم بابە ئەگەر لە هەرێمی کوردستان بڕیارێك دەربچێتو بڵێت دەبێت هەموو مرۆڤێکی ئەم هەرێمە لەسەر زەوی خۆی بووەستێت ئێمە لە کوێ بوەستین؟ خۆ ئێمە زەویمان نییە!!